

Ожо балтараатыттан үнүгэр диэри сангарар
аппараата, куолаһа, доржоонору сатаан этэр
уонна киһи сангатын болдойон истэр дьобура
саамай күүскэ сайдар кэмэ!

Тылын саппааһа 1000-1200 буолар.

Р уонна Л доржооннортон ураты атын
доржооннор барыта баар буолаллар. Сорох
доржооннору сымнатан этиэн сөп.

Бири өйдөөн! Ожону бу сааһыгар төрөөбүт
тыл доржооннорун барытын сатаан этэргэ
үөрэтэр сорук турбат. Атын доржоонунан
солбуйуохтарын сөп. Мэйиигэ «зона Вернике»
мыччыгастарыгар тыл доржооно сөптөөх
уобараһа үөскүүр. Холобур ожо “туйаах” диир,
төрөппүт “туйаах дуо” диэн ыйытабына
“суох, туйаах” диибин диэбэ. Оол курдук ожо
тылы чуолкайдык истэр араарар диэн
билиэхпитин сөп.

**Бу кэмнэ сүрүн үөрэтэр ньыма –
үтүгүннэри.**

2-3 саастаах оҕолору чуолкайдык сангарарга
үөрэтэбит:

- **сангарар уорганнар быччыгнарнын сайыннарыы**
(айабын күүскэ аһар-сабар, уоһун чорботор,
ыга тутар, тылын төбөтүн үөһээ-аллараа,
уһа-ханас таһаарар хамсатар, ат туйабын
үтүктэн тыаһатар уо.д.а.)
- **тыынар уорганнар үлэлэрин тупсарыы**
(куолаһы улаатыннара-кыччата сангардыы,
чүмэчини эмискэ-бытааннык үрүү, ырыа
ыллааһын уо.д.а.)
- **доржооннору чуолкайдык сангарарга үөрэтии**
(оонньуу нөнгүө тыас, көтөр-сүүрэр сангатын
үтүгүннэри).

**Ожо тылланыгар тарбахтар
хамсанылара быһаччы оруллаах.**

Кыра ожо тыллаабын эбэтэр тыла суоһун
тарбахтарын хайдах хамсатарыттан
эндэппэккэ билиэххэ сөп: тарбахтарын
тус-тусна чороннотон көрдөрөр буоллабына,
тыллаах ожо, оттон тарбахтара тус-тусна
кыайан бокуннаабат, арахсыбат
буоллахтарына, тыллана илик ожо
(хойутаабыт эбэтэр атын уустук
кэһиллилээх буолуон сөп).

Тарбыхтар уонна тыл уорганнарын
быччыгнара бэйэ-бэйэлэрин кытта мэйиигэ
баар хамсааһыны салайар киининэн чиэрэстээн
ыкса сибээстээхтэрин, ожо чуолкайдык сангара
үөрэнэригэр быһаччы сабыдыаллаахтарын
мэлдьи өйдүүр наада.

Ожо ытыс таһынара, сутурук тутара,
тарбахтарын саратара, бытархай малы-салы
тарбахтарынан тутан ылара, сааһын
тарбахтарынан көрдөрөрө уо.д.а. ньымалары
сатыырын ситиһиэхтээхпит.

Ожо тылын имитэргэ дьүөрэ доржоонноох
хамсанылаах хоһооннор чуолкайдык
сангарарыгар көмөлөөхтөр.

Холобурга:

Топ-топ, топ-топ (сутуруктарынан
ытыстарын охсоллор)

Таммахчаан (тарбахтарын саратаннар
хамсаталлар)

Кап-кап, кап-кап (сөмүлэлэринэн ытыстарын
таарыйаллар)

Таммахчаан (тарбахтарын саратаннар
хамсаталлар).

**Сангарар уорганнар быччыгнарнын
сайыннарыы**

Кыра саастаах ожо тус бэйэтэ дьарыктанар
дьобура ситэ сайда илик, оон соруудабы
толорор кыага эмиэ кыра. Оон эрчийи
оонньуу нөнгүө бардабына ожо ылынан
үтүктэр.

Ойуулары көрдөрөн оонньоохун, холобурдара:

- “Баҕачаан” (күүскэ мичээрдээһин)

- “Хачыал” (айах аһыллар, тыл төбөтө
үөһээ-аллараа иннин тиистэрин
таарыйталыыр)

- “Лэппээски” (уос мичээрдиир, кэтит тыл
аллараа уоска сытар)

- “Тиистэри сууйабыт” (тыл төбөтүнэн
тиистэри таарыйабыт, үөһээ-аллараа)

- “Куоска кыһырбыт” (айах аһыллар, тыл
төбөтө аллараа тиистэргэ тирэнэр, тыл
көхсө өрө бөгдөйөр)

- “Чаһы” (айах аһаҕас, синныгэс тыл
уһа-ханас хамсыыр)

- “Чааскы” (айах аһаҕас, кэтит тылы
холбоччу чааскы курдук тутуабыт)

- “Ат туйаҕа” (айах аһаҕас, кэтит тылы
таналайга оборон ылабыт, күүскэ
тыастаахтык ытаабыт).

Уо.д.а. араас ньымалары туһаныахха сөп.

Оџо ситимнээх санганын сайыннары

Детсадка логопедтар оџо дорџоону сыына сангарарын кѳннѳрѳхтѳрин сѳп, оттон оџо кѳпсиир дѳѳбурун сайыннараp ѳлѳ тѳрѳппѳт, иштѳэччи кѳмѳтѳ суох сатамнат.

Оџону кыра эрдѳѳиттѳн тылын баайын кѳнгѳтѳн, санаатын ѳчѳгѳйдик ситимнѳэн сангараргыгар ѳрѳтѳиѳххѳ сѳп.

Сайдыы оџо ѳтѳктѳн сангара сатыыр дѳѳбуругар тирѳѳирѳр. Онно эбиш кѳѳс буолар ойуулаах кинишгѳлѳр, араас дидактической ооннѳуурдар уонна ооннѳуулар, остуоруйаны кѳпсѳтиш, тѳттик хоѳооннору хатылааѳын ѳрѳтѳѳѳин уо.д.а.

**Оџолоргутун кытта дѳарыктанын,
кѳпсѳтин, ѳрѳтин!**

“Ѳскѳтѳ кыра оџо тыл уобараѳын итиччѳ ѳлѳгѳр тѳргѳнник ишлѳ хабан ѳйдѳѳѳтѳ эбитѳ буоллар, улахан дѳон ону-маны ѳрѳтѳ сатаан эрѳйдѳнишлѳрѳр барыта халтайга хаалыа ѳтѳ”

К.И. Чуковскай ѳтиштѳ.

2-3тѳѳх оџо тыл уобараѳын тѳргѳнник ишлѳ хабан ѳйдѳѳр буолан, биир сыл иѳигѳр сѳѳѳмѳр элѳѳх тылы билѳр кѳмнѳрѳ. Ону мѳччѳ туппакка оџону кытта кѳпсѳтѳр, ѳрѳтѳр, дѳарыткыыр суолталааѳын билиѳхтѳѳхит.

Оџо ѳтѳктѳн сангарар. Онон тѳрѳппѳт сангарарыгар тылы кылгаппакка, уларыпакка чуолкайдык сангарыахтаах.

Оџо миннѳигѳс куолаѳа

Оџо куолаѳа улахан киѳи киѳниттѳн икки тѳгѳл кылгас, тыла айаѳын иѳигѳр ордул миѳстѳни ылар, онон кѳллѳттѳгѳс буолан миннѳийѳн иѳиллѳр.

Оџо айаѳынааѳы уорганнарын быччыннара, нѳиѳрѳѳтин импульстарын кѳѳѳѳ мѳлтѳѳх буолан, сѳниѳтѳ суохтар, уостара кыайан ѳчѳгѳйдик ыпсыбаттар, тыла улахан уонна кѳнтѳрѳк, онон ѳчѳгѳйдик кѳлѳн-баран биѳрѳѳт, куолаѳын быччыннара улахан киѳи киѳниттѳѳѳр ѳс тѳгѳл кылгастар. Оол иѳин оџо бѳйѳтѳ туспа **миннѳигѳс саналаах** буолар.

Оол иѳин кыра оџо биир да дорѳоону улахан киѳи ѳтѳрин курдул ѳппѳт. Оџо дорѳоону чуолкайдык ѳтѳргѳ сангарар аппараата сайдан истѳѳѳин аайы сыыѳа ѳрѳнѳр.

